

εὐρέσεως αὐτοῦ, διότι δὲν εὐρέθη ἐρριμένον που οὐδ' ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου ἐδάφους, ἀλλ' εὐρέθη εἰς βάθος ἐνὸς μέτρου ὑπὸ τὸ ἀρχαῖον ἔδαφος, ἐν τῷ χώρῳ τῷ μετὰ τῆς θόλου καὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, καθέτως κείμενον καὶ διὰ πλίνθων ἐπιμελῶς καθ' ἅπασαν αὐτοῦ τὴν ἐπιφάνειαν περιτετυλιγμένον. Εἶνε ἄρα κατὰ δὴλον ὅτι ἐτάφη ὑπὸ ἀνθρωπίνης χειρὸς καὶ περιετυλίχθη διὰ πλίνθων ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ κεῖται ἐκεῖ ἀβλαβὲς καὶ ἀσφαλές. Ποία δὲ ἡ ἐξηγήσις τοῦ παραδόξου τούτου φαινομένου, εἰνέ μοι πάντῃ ἀδύνατον. Μήπως τὸ προκείμενον κιονόκρανον ἦτο τὸ παρίδειγμα, καθ' ὃ κατεσκευάσθησαν τὰ λοιπὰ, καὶ ἐκ τούτου ἴσως εὐλαβείας ἕνεκα πρὸς τὸ ἐπιφανὲς οἰκοδόμημα καὶ τὸν ἀρχιτέκτονα αὐτοῦ ἔθαψαν αὐτὸ, ἵνα σώζεται διὰ παντός; Τὰ παραδείγματα ὁμοῦ κατεσκευάζοντο οὐχὶ ἐκ σκληροῦ λίθου, ἀλλ' ἐκ κηροῦ ἢ ἐξ ἄλλης μαλακῆς καὶ εὐκόλως ἐξεργαζομένης ὕλης.

Καὶ αὐταὶ μὲν αἱ περὶ τοῦ ὑπ' ἐξέτασιν κιονοκράνου εἰδήσεις, ἃς εἶχον νὰ ἀνακοινώσω τῷ ἀναγνώστῃ· ἀλλ' ἀνάγκη νὰ προσθέσω καὶ τὰ ἐξῆς:

Ἄν ἦτο βέβαιον ὅτι ἡ θόλος ὠκοδομήθη ὑπὸ Πολυκλείτου τοῦ ἐπιφανοῦς γλύπτου τῆς Ε' ἑκατονταετηρίδος, ἐδυνάμεθα νῦν νὰ εἰπώμεν ὅτι τὸ προκείμενον κιονόκρανον εἶνε τὸ ἀρχαιότατον τῶν σωζομένων ἡμῖν κορινθιακῶν κιονοκράνων· ἀλλὰ πρὸ πολλοῦ ἔχω ἤδη ὑποδηλώσει (Πρακτικὰ τῆς Ἀρχ. Ἑταιρίας τοῦ ἔτους 1883 σελ. 50) καὶ ἄλλοτε ἐκτενῶς θέλω ἀναπτύξει, ὅτι κατ' ἐμὴν γνώμην ὁ ἀρχιτέκτων τῆς τε θόλου καὶ τοῦ θεάτρου εἶνε πιθανῶς Πολύκλειτος ὁ νεώτερος, ὁ κατὰ τὸ

πρῶτον ἡμισυ τῆς Δ' ἑκατονταετηρίδος ἀκμάσας. Τούτου δὲ οὕτως ἔχοντος, παραβάλλοντες τὸ ὑπ' ἐξέτασιν κιονόκρανον πρὸς τὸ ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Φιγαλίας παρατηροῦμεν, ὅτι τὸ τελευταῖον τοῦτο, μίαν μόνον σειρὰν ἔχον φύλλων καὶ ἐκ τούτου ἱκανὸν μέρος τοῦ καλουμένου καλὰ θοῦ ἀκροσμητον, θὰ εἶνε ἀρχαιότερον τοῦ ἡμετέρου καὶ οἶονεῖ ἡ πρώτη μορφή τοῦ κορινθιακοῦ κιονοκράνου, διότι οἷανδήποτε καὶ ἂν παραδεχθῶμεν τὴν ἀρχὴν καὶ τὸν τρόπον τῆς ἀναπτύξεως τοῦ κορινθιακοῦ κιονοκράνου, μίαν σειρὰν φύλλων θὰ εἶχεν αὐτὸ κατ' ἀρχάς, τῆς δευτέρας σειρᾶς προστεθείσης ὥστε πρῶτον πρὸς μείζονα καλλωπισμὸν (1). Τὸ προκείμενον ὁμοῦς δύο σειρὰς ἔχον φύλλων δεικνύει τὴν δευτέραν περίοδον τῆς ἀναπτύξεως τοῦ κορινθιακοῦ κιονοκράνου, ἐν ᾗ ἐξ ἄλλου τὸ ἀπλοῦν τῆς μορφῆς αὐτοῦ ἀποτελεῖ ἀντίθεσιν πρὸς τὸ τοῦ μνημείου τοῦ Λυσικράτους, ἐν ᾗ τὸ κορινθιακὸν κιονόκρανον ἀναφαίνεται ἐν ἄκρᾳ ἀναπτύξει καὶ τελειότητι.

Κατὰ ταῦτα ἄρα τὸ ὑπ' ἐξέτασιν κιονόκρανον, ὅπερ ἄλλως μεγίστην ἔχει ὁμοιότητα πρὸς τὸ ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Μιλήτῳ, ἵσταται μετὰ τῷ ἐκ τῆς Φιγαλίας καὶ τοῦ ἐκ τοῦ μνημείου τοῦ Λυσικράτους, κατ' ἀκολουθίαν προέρχεται πιθανῶς ἐκ τῶν χρόνων τοῦ πρώτου ἡμίσεος τῆς Δ' ἑκατονταετηρίδος. Προστίθεται ἄρα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς λόγους, ὑπὲρ ἧς ἀνωτέρω ἐξήνεγκον εἰκασίας, ὅτι ἀρχιτέκτων τῆς θόλου ἦτο Πολύκλειτος οὐχὶ ὁ ἀρχαιότερος, ἀλλ' ὁ νεώτερος.

Π. ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ.

ΑΡΧΑΪΚΟΝ ΑΕΤΩΜΑ ΕΚ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ

(Ὅρα τὴν ἀρχὴν τοῦ ἄρθρου τούτου ἐν τῇ Ἀρχ. Ἑφημ. τοῦ 1884 σ. 147 ὡς καὶ τὸν οἰκτεῖον πλῆγμα ὑπ' ἀρ. 7).

Β'. Η ΠΑΡΑΣΤΑΣΙΣ

Ὁ κατὰ τῆς Ὑδρας ἄθλος τοῦ Ἡρακλέους εἶνε ἐκ τῶν ἔργων τοῦ ἥρωος τούτου, ἅπερ ἐξ ἀρχῆς ἢ τε ποίησις καὶ αἱ τέχναι καθ' ὁμοῖον τρόπον παρέρστησαν. Κατὰ τὸν Ἡσίοδον (Θεογον. 313 κ. ἐξ.) ἡ Ὑδρα εἶνε θυγάτηρ τῆς Ἐχιδνῆς ἐκ τοῦ Τυφάω-

νος, ἀνατραφεῖσα πρὸς ὄλεθρον τοῦ Ἡρακλέους ὑπὸ τῆς ἐχθρᾶς αὐτῇ Ἡρας.

(1) Τοιαύτη θὰ ἦτο ἡ φυσικὴ πορεία τοῦ κιονοκράνου τούτου ἐν τῇ ἀναπτύξει αὐτοῦ· ἀλλ' ἐννοεῖται ὅτι πρὸς διάκρισιν τῆς φυσικῆς ταύτης πορείας αὐτοῦ δὲν πρέπει νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὰ μεταγενέστερα κιονόκρανα, ἐν οἷς εἶχε παύσει πλέον ἡ ἀνάπτυξις καὶ ἐπεκράτει ἡ σύγχυσις τῶν μορφῶν.

Καὶ τὴν μὲν Διὸς υἱὸς ἐνήρατο νηλεὲς χαλκῷ
 Ἀμφιτρωνιάδης σὺν Ἀρηϊφίλῳ Ἰολάῳ
 Ἡρακλῆς βουλῆσιν Ἀθηναίης ἀγείλει.

Τὰ κύρια στοιχεῖα τῆς διηγήσεως ταύτης τοῦ ποιητοῦ, ἤτοι ἡ συμμαχία τοῦ Ἰολάου καὶ ἡ βοήθεια τῆς Ἀθηνᾶς εὐρίσκονται καὶ ἐν ταῖς ἀρχαιοτάταις γνωσταῖς ἡμῖν παραστάσεσιν. Ἐπὶ τῆς λάρνακος τοῦ Κυφέλου ὁ Πausanias (V, 17, 11) περιγράφει τὴν σκηνὴν ταύτην: «τὴν Ὑδραν δέ, τὸ ἐν τῷ ποταμῷ τῇ Ἀμυμώνῃ θηρίον, Ἡρακλεῖ τοξεύοντι Ἀθηνᾶ παρέστηκε», προσθέτει δὲ ὅτι «ἄτε τοῦ Ἡρακλέους ὄντος οὐκ ἀγνώστου τοῦ τε ἄθλου χάριν καὶ ἐπὶ τῷ σχήματι, τὸ ὄνομα οὐκ ἔστιν ἐπ' αὐτῷ γεγραμμένον». Ὁμοίως ἀνάγκη εἶναι νὰ παραδεχθῶμεν τὴν παρουσίαν τῆς Ἀθηνᾶς καὶ ἐπὶ τοῦ ἐν Ἀμύκλαις θρόνου τοῦ Ἀπόλλωνος, ἃν καὶ ὁ Πausanias (III, 18, 13) δὲν ἀναφέρει τοῦτο ρητῶς, διότι ἡ Ἀθηνᾶ δὲν λείπει οὐδὲ ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτάτων πασῶν τῶν σωζομένων παραστάσεων δύο κορινθιακῶν ἀγγείων, ὧν τὸ μὲν εὐρέθη ἐν Αἰγίνῃ (1), τὸ δ' ἕτερον ἐν Ἀργεῖ (2).

Ἐπ' ἀμφοτέρων ἴσταται ἡ Ἀθηνᾶ ἀμέσως ὀπίσω τοῦ μαχομένου ἥρωος καὶ ἐκτείνει τὴν χεῖρα ἐνθαρρύνουσα αὐτόν, εἶναι δὲ ἀπλῶς γυναικεῖα ἐνδεδυμένη καὶ ἄοπλος, ὡς καὶ ἐν ἄλλοις ἀρχαϊκωτάτοις μνημείοις (3). Ἡ Ὑδρα εὐρίσκεται ἐν τῷ μέσῳ τῆς εἰκόνης μεταξὺ τοῦ Ἡρακλέους καὶ τοῦ Ἰολάου, ὀπίσω δ' αὐτῶν φαίνονται τὰ ἄρματα τῶν ἡ ἄλλα πρόσωπα.

Ἐν ταῖς λεπτομερεῖαις διαφέρουσιν αἱ παραστάσεις αὗται ἀλλήλων, π. χ. ἐν τῷ ὅπλῳ δι' οὗ ὁ Ἡρακλῆς καταβάλλει τὴν Ὑδραν· κοινὴ δὲ μὲν αὐταῖς πλὴν τῆς παρουσίας τῆς Ἀθηνᾶς εἶναι καὶ ἡ συμμαχία τοῦ Ἰολάου, περὶ οὗ κατὰ συνέπειαν

(1) Monum. dell'Inst. III, πίν. 46, ἀρ. 2 καὶ Welcker, Alt. Denkm. III, πίν. VII. Nῦν ἐν τῷ μουσεῖῳ Βρεσλαυίας.

(2) Arch. Zeitg. 1859, πίν. 125. Τὸ ἀγγεῖον τοῦτο ἀπωλέσθη νῦν ἀτυχῶς. Πρβ. Conze, Arch. Zeitg. 1880, σ. 74 ἐξ. Ἐπὶ τῆς εἰκόνης ταύτης ὁ γενειοφόρος ἀνὴρ δεξιὰ τῆς Ὑδρας νομίζω ἐγὼ ὅτι εἶναι ὁ Ἡρακλῆς, μεταξὺ τῶν ποδῶν τοῦ ὁποῦ ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν παραστάσεων φαίνεται ὁ Καραῖνος, ἐνῶ ὁ Ἰόλαος εἶναι ἀγένειος ἐπ' ἀμφοτέρων καὶ ὠπλισμένος διὰ τοῦ αὐτοῦ δρεπανοειδοῦς ὅπλου.

(3) Π. χ. ἐπὶ τοῦ ἐπίσης ἐν Αἰγίνῃ εὑρεθέντος ἀττικῷ ἀγγεῖῳ Arch. Zeitg. 1882, πίν. 9, ἐν ᾧ τὰ ὀνόματα τῶν μορφῶν εἶναι προσγεγραμμένα. Πρβ. καὶ τὰ αὐτ. σ. 202 ὑπὸ Furtwängler ἀναφερόμενα ἄλλα παραδείγματα.

ἀνάγκη εἶναι νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ὑπῆρχεν καὶ ἐν ταῖς ὑπὸ τοῦ Πausanίου περιγραφομέναις ἀρχαιοτάταις παραστάσεσιν. Ὡς γνωστὸν ἐν ταῖς μυθολογικαῖς ἡμῶν παραδόσεσιν ἡ συμμαχία τοῦ Ἰολάου ἀκριβῶς ἐν τούτῳ τῷ ἄθλῳ δὲν εἶναι ἀνευ σπουδαιότητος· κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον (Βιβλ. II, 5, 2) ὁ Εὐρυσεύς δὲν ἤθελε νὰ καταριθμήσῃ τὸν φόνον τῆς Ὑδρας ἐν ταῖς δώδεκα ἄθλοις, οὓς αὐτὸς τῷ ἥρωι ἐπέβαλεν· «οὐ γὰρ μόνος, ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦ Ἰολάου τῆς Ὑδρας περιεγένετο».

Συμφώνως πρὸς ταῦτα καὶ ἐπὶ τῶν πλείστων τῶν ὀλίγων τι νεωτέρων παραστάσεων τοῦ μύθου τούτου (1) βλέπομεν τὸν Ἰόλαον ἔργῳ συμπράτοντα τῷ Ἡρακλεῖ, ὡς τοῦτο παρετηρήσαμεν καὶ ἐπὶ τῶν μνημείων, περὶ ὧν ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος. Ἐξαίρουσινται ὅμως δύο μελανόμορφα ἀγγεῖα, ὧν τὸ μὲν (2) ἐν τῇ συλλογῇ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχ. Ἐταιρίας προέρχεται ἐκ Βοιωτίας, ἀλλ' εἶναι βεβαίως ἔργον ἀττικόν, ὡς τὰ πλείστα τῶν ἀρχαιοτάτων ἐν Βοιωτίᾳ εὑρισκομένων ἀγγείων· τὸ δ' ἕτερον, ἐν Ἰταλίᾳ (3) ἀνακαλυφθέν, ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν νῦν συνήθως χαλκιδικῶν ὀνομαζομένων. Ἐπὶ τοῦ πρώτου παρίσταται ἡ Ὑδρα ἐφ' ἑκατέρας τῶν ὀψεων τοῦ ἀγγείου ἐλισσομένη περὶ δένδρον. Ἀριστερὰ αὐτῆς ἴσταται ἡ Ἀθηνᾶ, δεξιὰ δὲ ὁ Ἡρακλῆς ὑψὼν λίθον κατ' αὐτῆς ἐπὶ τῆς μιᾶς εἰκόνης, ἐπὶ δὲ τῆς ἐτέρας κραδαίνων τὸ ρόπαλον. Ἡ παράστασις αὕτη εἶναι ὅλως ἰδιόρρυθμος, ἐφευρεθεῖσα ὡς φαίνεται εἰδικῶς διὰ τὸ ἀγγεῖον τοῦτο· δι' αὐτῆς ὁ τεχνίτης προσεπάθησε ν' ἀναπαραστήσῃ τὰ διάφορα στάδια τοῦ ἀγῶνος.

Τοῦ ἐτέρου ἀγγείου ἡ εἰκὼν ἐπανελήφθη ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου πίνακος ὑπ' ἀριθ. 4 ὅπως γείνηται δυνατὴ ἡ σύγκρισις πρὸς τὴν παράστασιν τοῦ ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως αἰετώματος, μεθ' οὗ τοσοῦτον συμφωνεῖ ἐν τῇ συνθέσει, ὥστε κατὰ τὴν συναρμογὴν τῶν τεμαχίων ἐχρησίμευσέ μοι, σχεδὸν εἰπεῖν, ὡς ὑπόδειγμα.

Καὶ ἐνταῦθα βλέπομεν δεξιὰ τὸν Ἡρακλῆ, ὅστις

(1) Συνελέγησαν ὑπὸ Welcker, Annali 1842 σ. 103 ἐξ. (Alt. Denkm. III 257, πίν. Monumenti III, 46).

(2) Εὐρετηρίου ἀρ. 1210. Collignon, 211. Ἀπα. Heydemann, Gr. Vasenb. VI, 1.

(3) Gerhard, Auserl. Vasenb. Τόμ. II, πίν. 95-96, σ. 43.

τῇ μὲν τῶν χειρῶν συλλαμβάνει τὸν λαιμὸν μιᾶς τῶν ἐννέα κεφαλῶν τῆς Ὑδρας, ἐν δὲ τῇ ἐτέρᾳ κρατεῖ τὸ ξίφος, ἐνῶ εἰς τὰ ἀριστερὰ τῆς παραστάσεως φαίνεται τὸ τέθριππον τοῦ ἥρωος, οὗ ἐπιβαίνει ὀπλίτης, ὃν ἀναμφιβόλως δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν Ἰόλαον. Οὗτος διὰ τῆς πρὸς τοὺς μαχομένους στροφῆς τῆς κεφαλῆς του συνδέει τὰ δύο τμήματα τῆς παραστάσεως, ἅτινα κατὰ τὰ λοιπὰ ἐξωτερικῶς οὐδόλως συνδέονται μετ' ἀλλήλων, ἀπ' ἐναντίας δὲ ἔχουσι καὶ ἀντιθέτους διευθύνσεις. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ μεταξὺ ἀμφοτέρων, ἀλλὰ πρὸς τὸν Ἡρακλέα ἐστραμμένη ἴσταται ἡ προστάτις αὐτοῦ Ἀθηνᾶ φοροῦσα ἔνδυμα ποδῆρες καὶ περικεφαλαίαν, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ κρατοῦσα οἰνοχόην. Ἐν τῇ ἀριστερᾷ κατὰ συνήθη τοῖς ἀγγειογράφοις τύπον πρέπει νὰ υποθέσωμεν, ὅτι κρατεῖ φιάλην, ὅπως μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἀγῶνος ἐγχύσῃ τῷ νικητῇ οἶνον.

Πλὴν τῆς Ἀθηνᾶς λοιπὸν κατὰ τὰ λοιπὰ ἡ σύνθεσις τῆς εἰκόνος τοῦ ἀγγείου τούτου εἶνε, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ἡ αὐτὴ καὶ τοῦ αἰετώματος, μικραὶ δὲ μόνον διαφοραὶ μεταξὺ τῶν δύο ὑπάρχουσιν ἐν ταῖς λεπτομερείαις, ἥτοι ἐν τῷ ἱματισμῷ καὶ τῷ ὅπλῳ τοῦ Ἡρακλέους καὶ τοῦ ἐταίρου του, ἐπίσης ἐν τῇ στάσει τοῦ τελευταίου τούτου καὶ ἐν τῷ ἀριθμῷ τῶν ἵππων.

Τοιαύτη συμφωνία μεταξὺ τῶν δύο μνημείων δὲν δύναται νὰ ᾔνε τυχαία, ἀλλ' ἄγει εἰς τὸ συμπέρασμα ἡ ὅτι τὸ ἕτερον ἐξαρτᾶται ἀμέσως ἀπὸ τοῦ ἐτέρου ἢ ὅτι ἀμφοτέρων οἱ τεχνῖται εἶχον ὑπ' ὄψιν τὸ αὐτὸ ὑπόδειγμα. Δὲν δυνάμεθα νὰ ἐξετάσωμεν ἐνταῦθα λεπτομερέστερον τὸ ζήτημα τοῦτο, ὅπερ ἔχει μεγάλην σπουδαιότητα διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἀγγειογραφίας, ἰδίως σχετικῶς πρὸς τὸν τόπον τῆς κατασκευῆς τῶν χαλκιδικῶν λεγομένων ἀγγείων, ἀναγκάζομαι δὲ νὰ περιορισθῶ εἰς τὸ νὰ ὑποδείξω μόνον τοὺς λόγους δι' οὓς ἐγὼ πείθομαι ὅτι ἡ εἰκὼν τοῦ ἀγγείου ἐγένετο κατὰ τὴν παράστασιν τοῦ ἡμετέρου αἰετώματος. Ὡς εἶδομεν ἤδη, διαφέρει αὕτη πασῶν τῶν πολυαρίθμων ἐπὶ ἀγγείων σωθειῶν ἡμῖν παραστάσεων τοῦ Ἡρακλέους κατὰ τῆς Ὑδρας. Διότι ἐὰν ἐξαιρέσωμεν τὸ ἐπίσης ιδιόρρυθμον βοιωτικὸν ἀγγεῖον, ἐπὶ πάντων τῶν λοιπῶν εὐρίσκομεν ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν τύπον, ἥτοι ὅτι τῆς παραστάσεως

τὸ κύριον μέρος ἀποτελοῦσιν ὁ Ἡρακλῆς καὶ ὁ Ἰόλαος μαχόμενοι κατὰ τῆς ἐν τῷ μεταξὺ Ὑδρας. Ἀπὸ τοῦ τύπου αὐτοῦ διαφέρει τὸ χαλκιδικὸν ἀγγεῖον οὐ μόνον κατὰ τοῦτο, ὅτι ὁ Ἡρακλῆς παρίσταται, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ βοιωτικοῦ, μαχόμενος μόνος κατὰ τοῦ θηρίου, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν διάθεσιν τῶν μορφῶν, διότι ὁ ἀγὼν τοῦ ἥρωος κατὰ τῆς Ὑδρας καταλαμβάνει μόνον τὸ δεξιὸν μέρος τῆς παραστάσεως, εἰς δὲ τὸ ἀριστερὸν παρατίθεται ὡς συμμετρικὸν ἀντίρροπον αὐτοῦ τὸ ἄρμα μετὰ τοῦ ἡνιόχου.

Τοιαύτη σύνθεσις δὲν εἶνε κατάλληλος δι' ἀγγεῖα καὶ βεβαίως δὲν ἐφευρέθη ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ τοῦ ἀγγειογράφου· διότι αἱ τοῦ ἀγγείου εἰκόνες ἀναπτύσσονται ὅσον οἷόν τε μάλιστα περὶ ἐν ὀρισμένον κέντρον. Ἐν ἀρχιτεκτονικῇ ὁμως συνθέσει ἡ διάθεσις αὕτη τῶν μορφῶν εἶνε λίαν φυσική, διότι ἐν αὐτῇ, ὡς ἐν τῷ ἡμετέρῳ αἰετώματι, ἡ παράστασις ἐξ ἀνάγκης ἐκτείνεται συμμετρικῶς δεξιὰ καὶ ἀριστερά, ὁ ἀριθμὸς ὁμως τῶν προσώπων περιορίζεται ὅσον οἷόν τε ὑπὸ τοῦ ἀκριβῶς μεμετρημένου χώρου.

Ἡ ἐξέτασις καὶ μόνος τῆς συνθέσεως ἀποδεικνύει, νομίζω, ὅτι ὁ τύπος οὗτος τῆς παραστάσεως δὲν εἶνε ἐπινόημα τῶν ἀγγειογράφων, ἀλλ' ὅτι ἐφευρέθη εἰδικῶς διὰ τὸ τῆς Ἀκροπόλεως αἰετώμα. Ὀριστικῶς ὁμως λύει τὸ ζήτημα ἄλλη παρατήρησις. Τὸ αἰετώμα εἶνε σχεδὸν τὸ μόνον μνημεῖον ἐφ' οὗ παρίσταται ὁ ἄθλος οὗτος τοῦ Ἡρακλέους, χωρὶς ἡ Ἀθηνᾶ νὰ εἶνε παροῦσα· τοῦτο εἶνε λίαν περίεργον, καὶ κατωτέρω θὰ ἐπανέλθωμεν εἰς αὐτὸ λεπτομερέστερον. Τὴν Ἀθηνᾶν λοιπὸν προσέθηκεν ἐξ ἰδίων ὁ τεχνίτης τοῦ ἀγγείου ἐκείνου, ἐὰν εἶνε ἀληθές ὅτι εἶχεν ὡς ὑπόδειγμα τὴν παράστασιν τοῦ αἰετώματος. Καὶ ἐξηγεῖται ἡ προσθήκη αὕτη εὐκόλως ἐκ τοῦ κοινοτάτου ἔθους τῶν ἀγγειογράφων τοῦ νὰ παριστῶσι τὴν θεὰν συμπράττουσαν τῷ Ἡρακλεῖ ἐν παντὶ καὶ πάντοτε. Ἐὰν δὲ παρατηρήσωμεν νῦν προσεκτικώτερον τὴν ἀγγειογραφίαν θὰ ἴδωμεν ὅτι ἡ μορφή τῆς Ἀθηνᾶς δὲν ἀποτελεῖ μέρος τῆς ἀρχικῆς συνθέσεως· τῷ ὄντι ἡ Ἀθηνᾶ εἶνε ἐστενωχωρημένη καὶ ἐν μέρει καλύπτεται ὑπὸ τῶν ἐκατέρωθεν αὐτῆς μορφῶν· ἡ θέσις τῆς δὲν εἶνε θέσις ἀξία οὔτε τῆς κεντρικῆς μορφῆς τοῦ ὄλου οὔτε

θεᾶς καὶ ὁμῶς ἐὰν ὁ τεχνίτης τοῦ ἀγγείου πρῶτος ἐφεῦρε τὴν εἰκόνα ταύτην, ἡ θέσις τῆς Ἀθηνᾶς θὰ ᾔτο ἀνεξήγητος, διότι ἐπὶ τοῦ ἀγγείου ὁ χώρος δὲν εἶνε περιωρισμένος, ὡς ἐπὶ τοῦ αὐτώματος. Τοῦναντίον δὲ ἐξηγεῖται εὐκόλως τὸ πρᾶγμα, ἐὰν υποθέσωμεν ὅτι ἡ θεὰ προσετέθη οὐχὶ λίαν ἐπιτυχῶς ὑπὸ τοῦ ἀγγειογράφου εἰς ἀρχαιοτέραν ἀρτίαν σύνθεσιν.

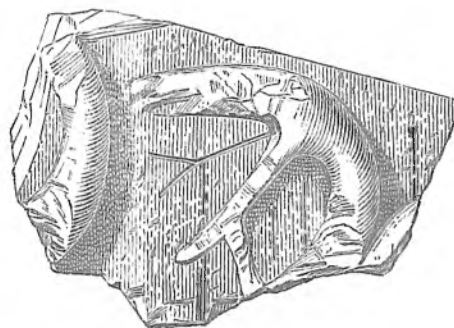
Οἱ λόγοι οὗτοι πείθουσίν με, ὅτι τὸ αὐτόματι ἐχρησίμευσεν ὡς ὑπόδειγμα τοῦ ἀγγείου εἴτε ἀμέσως εἴτε ἐμμέσως. Ὅτι τὸ ἀγγεῖον εἶνε ὀλίγον νεώτερον τοῦ αὐτώματος, ἀποδεικνύεται καὶ ἔκ τινων τῶν μικροτέρων παραλλαγῶν ἐν τοῖς ἱματίοις καὶ τοῖς ὅπλοις τῶν μορφῶν, ἃς ὁ τεχνίτης τοῦ ἀγγείου παρεδέχθη ἐν τῇ εἰκόνι τοῦ συμμορφούμενου πρὸς τοὺς τρόπους τῶν συγχρόνων ἀγγειογράφων· τοῦτο ρητέον ἰδίως περὶ τῆς λεοντῆς, ἥτις ἀπὸ τῶν ἀρχῶν περιόπου τοῦ 5^{ου} αἰῶνος τυπικῶς πλέον χαρακτηρίζει τὸν Ἡρακλῆ.

Ἐν τῷ αὐτώματι φορεῖ ὁ Ἡρακλῆς θώρακα, ὅστις δὲν ἀποκρύπτει τὸ σχῆμα τοῦ στήθους καὶ τοῦ σώματος καὶ οὗτινος ἡ ἄκρα, ἥτις φαίνεται εἰς τὸν ἀριστερόν ἄνω βραχίονα, εἶνε γωνιώδης καὶ ἐξέχουσα ὡς σώματος στερεοῦ. Δὲν εἶνε λοιπὸν χιτῶν ἐξ ὑφάσματος μαλακοῦ καὶ περιπεφυκότος τῷ σώματι, ἀλλ' ἀληθῆς χαλκοῦς θώραξ μιμούμενος δι' ἐμπαιστικῆς ἐργασίας τὴν φυσικὴν κατασκευὴν τοῦ στήθους. Ἐπὶ τοῦ θώρακος φαίνεται τελαμῶν λοξῶς ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ ὤμου πρὸς τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν βαίνων· εἶνε δὲ οὗτος ὁ τελαμὼν τῆς φαρέτρας, ἥς τὸ πρόσθιον κροσσωτὸν ἄκρον φαίνεται ὑπὸ τὸν τεταμένον ἀριστερόν βραχίονα τοῦ ἥρωος, ἀκριβῶς δὲ εἰς τὴν προέκτασιν τῆς ἄνω γραμμῆς τῆς φαρέτρας ὀπίσω τοῦ σώματος τοῦ Ἡρακλέους σῶζονται ἀκόμη ἰχνη τοῦ ὀπισθίου ἄκρου αὐτῆς.

Αἱ κνήμαι τοῦ ἥρωος εἶνε γυμναί· ὁ δεξιὸς βραχίον καὶ ἡ κεφαλὴ λείπουσι. Τὸ πρόσθιον μέρος τοῦ ροπάλου (μήκους 0,14), ὅπερ ὁ Ἡρακλῆς ἐκράδαιεν ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς του καὶ πρὸς τὰ ἐμπρὸς σχεδὸν ὀριζοντίως, ἐσώθη ἐπὶ τῆς δεξιᾶ προσαρμοζούσης πλακός. Τοῦ δεξιοῦ βραχίονος σώζεται μόνον τὸ ἀνώτατον μέρος, τοῦ δὲ πῆχεως ἰχνη φαίνονται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς πλακός, ὥστε

ἡ διεύθυνσίς του εἶνε εὐδιάκριτος· ἐξετείνεται δηλαδὴ ἐναντίον μιᾶς τῶν κεφαλῶν τῆς Ὑδρας χωρὶς ὁμῶς νὰ ἐγγίξῃ αὐτὴν ἀμέσως.

Ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θηρίου ἐσώθη ἀκριβῶς τόσον ὅσον εἶνε ἱκανὸν νὰ δείξῃ τὴν ἀρχικὴν κατασκευὴν αὐτοῦ. Ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ ἄκρου τῶν σωθειῶν πλακῶν ἀρχεται διὰ τριῶν ἀπλῶν σπειρῶν τοῦ παχέος τριμεροῦς κορμοῦ, ὅστις πρὸς δεξιὰ ἀπέληγε βεβαίως εἰς οὐρὰν ἐνιαίαν. Περαιτέρω πρὸς ἀριστερὰ διαιρεῖται ἐκάστη τῶν τριῶν παραλλήλων σπειρῶν εἰς τρεῖς λαίμους, οἵτινες ἐν πολλοῖς καὶ πολυπλόκοις ἐλιγμοῖς ἐκτείνουσι τὴν κεφαλὴν των κατὰ τοῦ Ἡρακλέους. Ἐκ τῶν τριῶν κεφαλῶν τοῦ κατωτάτου λαίμοῦ μόνον ἡ μεσαία εἶνε ἀκόμη ζωντανή, αἱ δύο ἄλλαι κρέμονται νεκραί· τοῦ μεσαίου λαίμοῦ ὁμῶς πᾶσαι ἀνοίγουσιν ἀπειλητικῶς κατὰ τοῦ ἥρωος τὰ στόματα, ὧν ἐξέρχονται αἱ δισχιδεῖς γλῶσσαι. Ἐπίσης ἀνοίγουσι τὰ στόματα καὶ αἱ τρεῖς κεφαλαὶ τοῦ τρίτου λαίμοῦ, αἵτινες φαίνονται ἡ μία ὀπίσω τῆς ἄλλης παρὰ τὴν ἄνω ἄκραν τοῦ αὐτώματος. Ἐπὶ τοῦ πρότινος ἐν τῷ Μουσείῳ ἀνευρεθέντος τεμαχίου, ὅπερ παρατίθεμεν ἐνταῦθα,

καὶ πληροῦντος τὸ κατὰ τὸ μέρος τοῦτο κενὸν τῆς εἰκόνης σῶζονται τῆς μεσαίας τὸ ἄκρον τοῦ λαίμοῦ καὶ ἡ τελευταία τῶν τριῶν ἀνωτάτων κεφαλῶν· ἡ γλῶσσα τῆς μεσαίας ὑπῆρχεν ἥδη ἐπὶ τοῦ πλησίον τεμαχίου· συνεπληρώθη λοιπὸν νῦν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐννέα κεφαλῶν τῆς Ὑδρας.

Εἰς τὸ ἀριστερόν τοῦ αὐτώματος παρίσταται ὁ ἡνίοχος καθ' ἣν στιγμὴν ἐπιβαίνει τοῦ ἄρματος, ἐνῶ ἐπὶ τοῦ ἀγγείου ἵσταται ἥδη ἐπ' αὐτοῦ πάνοπλος. Ἐνταῦθα φορεῖ ὡς ὁ Ἡρακλῆς βραχὺ καὶ τῷ σώματι περιπεφυκὸς ἔνδυμα ἀπολήγον κατὰ τὸν

λαιμόν καὶ τὸ ἄνω μέρος τῶν βραχιόνων εἰς ἄκρας ὄχι γωνιώδεις καὶ ὁμοιάζον θώρακι μᾶλλον δερματίνῃ ἢ χαλκῷ· γυμνοὶ δὲ εἶνε οἱ βραχιόνες καὶ αἱ κνήμαι αὐτοῦ.

Τὴν κεφαλὴν, ὡς εἵπομεν ἤδη, στρέφει ὁ Ἰόλαος πρὸς δεξιὰ, καὶ κρατεῖ διὰ τῶν χειρῶν τὰ ἡνία, ὧν τὰ ἄκρα φαίνονται κρεμάμενα ὑπ' αὐτάς, τῇ δεξιᾷ δὲ κρατεῖ πρὸς τούτοις καὶ τὸ μαστίγιον, τὸ σύνηθες σύμβολον τοῦ ἡνίοχου. Τὸ ἄρμα ἐφ' οὗ βαίνει ὁ ἀριστερὸς ποὺς αὐτοῦ, ἐνῶ ὁ ἕτερος πατεῖ ἀκόμη ἐπὶ τῆς γῆς, ἔχει τὸ σύνηθες σχῆμα, εἶνε ὅμως ὀλίγον βαρὺ καὶ ἄκομψον. Τὸ ἄνω μέρος αὐτοῦ λείπει κατὰ τὸ πλεῖστον, ἐσώθη ὅμως τμήμα τῆς εἰς τὰ ἀριστερὰ τοῦ ἡνίοχου ἄντυγος, ὀπίσω τῆς ὁποίας φαίνεται ὁ μηρὸς αὐτοῦ· ἀπὸ δὲ τοῦ προσθίου ὑψηλοτέρου μέρους αὐτῆς κρέμαται τὸ ἄκρον ἐνὸς μέρους τῶν ἡνίων, τὸ δ' ἕτερον ἄκρον αὐτῶν ἐνοῦται ἐπὶ τῶν λαιμῶν τῶν ἵππων μετὰ τῶν ἡνίων, ἅπερ κρατεῖ ὁ ἡνίοχος εἰς τὰς χεῖράς του. Ὁ τρόπος τῆς ζεύξεως τῶν ἵππων εἰς τὸ ἄρμα καὶ τῆς προσδέσεως τῶν ἡνίων παρεστάθη ὑπὸ τοῦ τεχνίτου λεπτομερῶς καὶ μεθ' ὅλης τῆς ἀκριβείας, κινεῖ δὲ διὰ τοῦτο τὸ ἀρχαιολογικὸν ἐνδιαφέρον. Ἐπὶ τῶν νώτων τοῦ ἀριστεροῦ ἵππου, ὅπου ὁ ἀπὸ τοῦ ἄρματος λοξῶς πρὸς τὰ ἄνω διευθυνόμενος ρυμὸς λήγει, εἶνε προσδεδεμένον διὰ λωρίων εἶδος μικροῦ ἐφιππίου μετὰ μεγάλου καὶ στερεοῦ κρίκου, εἰς ὃν εἰσέρχεται τὸ ἀγκυροειδὲς ἄκρον τοῦ ρυμοῦ· εἰς τὸ αὐτὸ μέρος ὑπάρχει καὶ ξύλον οὐχὶ ὅλως ὀρθιον, ἀλλὰ κεκλιμένον ὀλίγον πρὸς δεξιὰ, εἰς ὃ εἶνε προσδεδεμένα τὰ ἡνία.

Φαίνεται ὅμως, ὅτι οἱ ἵπποι δὲν εἶνε ἐζευγμένοι εἰς τὸ ἄρμα κατὰ παντελῶς ὅμοιον τρόπον· τοῦλάχιστον ἐπὶ τοῦ ὀπισθίου παρατηρεῖται ἀντὶ τοῦ κρίκου ἐπίθεμά τι διάφορον, ἀλλὰ μὴ διακρινόμενον ἀκριβῶς, καθόσον ἡ μορφή τοῦ δεξιοῦ ἵππου δὲν εἶνε ἐξειργασμένη λίαν ἐπιμελῶς ἐν πάσαις ταῖς λεπτομερείαις. Πρὸς εὐκολωτέραν διάκρισιν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ, ὅφ' οὗ σκεπάζεται κατὰ τὸ πλεῖστον, ὁ γλύπτης μετεχειρίσθη δύο διάφορα χρώματα· αἱ κινήσεις τῶν μελῶν εἶνε παράλληλοι, αἱ κνήμαι τοῦ ἀριστεροῦ εἶνε πᾶσαι ὁραταὶ ὀλίγον ὀπίσω τῶν τοῦ δεξιοῦ· αἱ οὐραὶ των ἔφθανον μέχρι

τῶν ἀστραγάλων τῶν ποδῶν των, ἡ δὲ χαίτη τοῦ ἐνὸς διακρίνεται ἀπὸ τῆς τοῦ ἑτέρου διὰ διαφόρου χρώματος καὶ γραμμῆς ὀξείας.

Γ'. ΤΟ ΕΤΕΡΟΝ ΑΕΤΩΜΑ

Τὸ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἄρθρου τούτου μνημονευθὲν τεμάχιον ἀναγλύφου ἐκ λίθου πωρίνου, τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Μυλωνᾶ ἤδη δημοσιευθὲν (Ἑφημ. Ἀρχ. 1883 σ. 39α) ἀπεικονίσθη καὶ πάλιν ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου πίνακος ὑπ' ἀρ. 2. Ἐνεκα τῶν μεγαλειτέρων διαστάσεων τῆς ἐπ' αὐτοῦ μορφῆς καὶ τοῦ μεγαλειτέρου ὕψους τοῦ τύπου ἐχωρίσαμεν αὐτὸ ἀπὸ τῶν λοιπῶν τεμαχίων, περὶ ὧν μέχρι τοῦδε ἐγένετο λόγος, οὐχ ἥττον ἢ ὀφθαλμοφανῆς ὁμοιότης αὐτοῦ πρὸς ἐκεῖνα ἀποδεικνύει, ὅτι καὶ τοῦτο ἀνήκεν εἰς μνημεῖον σύγχρονον καὶ ὁμοειδές.

Πρῶτον γνώρισμα εἶνε ὁ κιτρινωπὸς πώρινος λίθος, ὅστις εἶνε μὲν ἐνταῦθα ὀλίγον πυκνότερος καὶ βαρύτερος καὶ δὲν περιέχει κόγχας, ὡς ὁ τοῦ ἑτέρου αετώματος, ἀλλ' αἱ διαφοραὶ αὗται δὲν ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἀμφοτέρω τὰ ἀνάγλυφα δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὸ αὐτὸ μνημεῖον, διότι τοῦ πωρίνου λίθου ἡ σύστασις εἶνε πολὺ ὀλίγον ὁμογενής, συμβαίνει δὲ νὰ διαφέρωσιν ἀλλήλων ἀκόμη καὶ τμήματα τῆς αὐτῆς πλακός.

Πλὴν τῶν τριῶν μεγαλειτέρων τεμαχίων, ἐξ ὧν ἀπετελέσθη ἡ ὑπ' ἀρ. 2 εἰκὼν, ἀνήκουσιν ἐνταῦθα καὶ τέσσαρα μικρότερα ἀπεσπασμένα τοῦ ἐδάφους τοῦ ἀναγλύφου, ἥτοι προτεταμένη δεξιὰ χεὶρ ὅλως ἀνοικτή, ἥς ὁρατὸν εἶνε τὸ κοῖλον καὶ τὸ πλεῖστον πήχεως εἰς αὐτὴν προσαρμοζομένου· ταῦτα βεβαίως ἀνήκουσιν εἰς τὸ ἐπὶ τῶν μεγαλειτέρων τεμαχίων σωζόμενον σῶμα καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῇ εἰκόνι ἐτέθησαν εἰς τὴν οἰκείαν θέσιν· ἔπειτα ἐν τεμάχιον κνήμης καὶ τέλος ἄλλο δυσδιάκριτον ἐκ τῆς ἐπιφανείας τοῦ σώματος· τὰ δύο τελευταῖα δὲν ἀπεικονίσθησαν ὡς ἀσήμαντα.

Τὰ τρία προσαρμοζόμενα τεμάχια ἔχουσιν ἐν συνόλῳ ὕψος 0.55 καὶ πλάτος 0.60. Ἡ πλάξ ἔχει πᾶχος 0.13, ἐπὶ δὲ τῆς δεξιᾶς αὐτῆς πλευρᾶς σώζεται ἄκρα ἀτελῶς ἐξειργασμένη, ἐξ οὗ προκύπτει ὅτι καὶ τοῦτο τὸ ἀνάγλυφον ἀπετελεῖτο ὑπὸ πολλῶν πλακῶν. Τὸ ἄνω μέρος τῆς πλακὸς ὑπὲρ τὰ

ἀνάγλυφα εἶνε μὲν λελειασμένον, ἀλλ' ὅχι καὶ καθ' ὅλον τὸ πᾶχος αὐτῆς ἐπίπεδον, διότι τὸ πλεῖστον (0.10) πρὸς τὰ ὀπίσω μέρος αὐτῆς εἶνε ἐσκαλισμένον βαθύτερον.

Αἱ δύο αὐται πλευραὶ τῆς πλακὸς σχηματίζουσιν εἰς τὸ σημεῖον, εἰς ὃ συμπίπτουσιν, γωνίαν οὐχὶ ὀρθήν, ἀλλ' ὀξείαν, καὶ ἐπειδὴ καὶ ἐνταῦθα ἀνάγκη εἶνε νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἡ πλευρὰ τῆς συναρμογῆς ἦτο κάθετος ἐπὶ τῆς βάσεως τοῦ ἀναγλύφου, ἔπεται ἐκ τούτου, ὅτι ἔχομεν πάλιν μέρος αετώματος καὶ δὴ ἐκ τοῦ δεξιοῦ τμήματος αὐτοῦ. Ἡ κλίσις αὐτῶν οὐδόλως διαφέρει τῆς τοῦ αετώματος, ἐν ᾧ ἡ παράστασις τῆς Ὑδρας, περὶ οὗ ἐπραγματεύθημεν ἤδη.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω γίνεται πιθανόν, ὅτι τὰ τεμάχια περὶ ὧν ὁ λόγος ἀνῆκον εἰς τὸ ἕτερον αετώμα τοῦ αὐτοῦ οἰκοδομήματος, ἡ δὲ ἐξέτασις αὐτῆς τῆς παραστάσεως καθιστᾷ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην πιθανωτέραν.

Σώζεται δυστυχῶς μόνον τὸ ἄνω σῶμα ἀνδρὸς γενειῶντος, ὅστις κύπτων ὀλίγον ἐκτείνει τὸν δεξιὸν βραχίονα, οὗ ἡ χεὶρ εἶνε ὅλως ἀνοικτὴ, πρὸς τὰ ἐμπρός, ὁ δὲ ἀριστερός, ὅστις μόνον μέχρι τοῦ καρποῦ σώζεται, καμπτόμενος ὀλίγον περὶ τὸν ἀγκῶνα κρέμαται παρὰ τὸ πλευρόν. Τὸ σῶμα τοῦτο περιβάλλουσιν ἐξόπισθεν δύο ξένοι βραχίονες, ὧν ὁ μὲν δεξιὸς θέτει τὸν ἀγκῶνα ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ὤμου τοῦ περιβαλλομένου, ὁ δ' ἕτερος περισφίγγων τὸν κατειμένον ἀριστερόν βραχίονα αὐτοῦ ἐνοῦται ἐπὶ τοῦ στήθους μετὰ τοῦ δεξιοῦ, ὃν κρατεῖ στερεῶς ἀπὸ τοῦ καρποῦ. Ἡ χεὶρ τοῦ δεξιοῦ βραχίονος εἶνε κλειστή. Ἡ περιέλιξις αὕτη τῶν χειρῶν ἐμπισθεῖ τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ἡ περιβάλλουσα μορφή προσπαθεῖ νὰ πιέσῃ τὴν ἐτέραν βιαίως καὶ δι' ὅλων τῶν δυνάμεων τῆς, δὲν συμφωνεῖ δὲ πρὸς τὴν ἐρμηνείαν τοῦ πρώτου ἐκδότου ('Αρχ. Ἐφημ. 1883 σ. 38), ὅτι δηλ. ὁ ἀνὴρ, οὗ τὸ ἄνω σῶμα σώζεται, ἔφερεν ἐπὶ τῶν νώτων ἴσως τετραμένον τινά. Ἐὰν παρίστατο τοιοῦτό τι, ὁ φέρων θὰ ἐκράτει ἢ θὰ ὑπεστήριζε διὰ τῶν χειρῶν τὸν ἕτερον, ἐνῶ αὐτὸς τούναντιον ἐκτείνει τὴν δεξιὰν ὡς ζητῶν βοήθειαν, τὴν δ' ἐτέραν περισφίγγει καὶ πιέζει πρὸς τὸ πλευρόν ὃ δέθεν τραυματίας. Ταῦτα μᾶλλον εἶνε γνωρίσματα

ἀγῶνος μεταξὺ δύο ἀνδρῶν, ὧν ὁ εἷς περισφίγγει καὶ πιέζει ἐξόπισθεν τὸν ἀντίπαλόν του. Τὸ κατωτέρω τοῦ στήθους σῶμα αὐτοῦ δὲν παρίσταται ὀργανικῶς διηρθρωμένον, ἀλλ' ἀπλῶς στρογγύλον, ἢ δ' ἐπιφάνεια αὐτοῦ λεία· εἰς δὲ τὴν ράχιν κάτω παρὰ τὸ θραῦσμα σώζεται καμπὴ τις τοῦ σώματος δεικνύουσα, ὡς φαίνεται, ὅτι τοῦτο ἐντεῦθεν ἐστρέφετο πρὸς τὰ ἄνω· τοιαύτη ὁμῶς στροφή ἀνθρωπίνου σώματος εἶνε ὅλως ἀκατάληπτος. Ἐξ ὅλων τούτων ἀποδεικνύεται, ὅτι τὰ κάτω ἄκρα τῆς μορφῆς δὲν ἦσαν ἀνθρώπινα, ἀλλ' ὅτι τὸ σῶμα αὐτῆς ἀπέληγεν εἰς ὅφιν ἢ ἰχθὺν ἐλικτόν, ἀνευρίσκομεν δ' οὕτω παράστασιν γνωστὴν ἡμῖν ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων μνημείων τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαϊκῆς τέχνης, ἥτοι τὸν Ἡρακλέα παλαιόντα θαλασσίῳ τέρατι. Δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ καταδείξωμεν διὰ πολλῶν, ὅτι ἡ παράστασις αὕτη ἀντιστοιχεῖ κάλλιστα πρὸς τὸν κατὰ τῆς Ὑδρας ἄθλον τοῦ αὐτοῦ ἥρωος καὶ ὅτι ἐπιβεδαιοὶ οὕτω τὴν ὑπόθεσιν ἡμῶν, ὅτι τὰ δύο ἀνάγλυφα ἐκόσμουσαν τὰ αετώματα τοῦ αὐτοῦ κτιρίου.

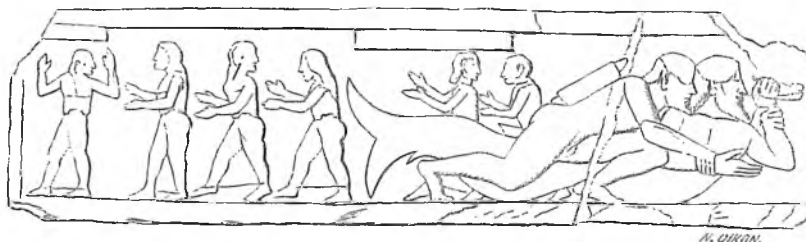
Ὁ συνήθης τύπος τῆς παραστάσεως ταύτης, γνωστὸς ἡμῖν ἐκ πολλῶν μελανομόρφων ἀγγείων (1), εἶνε οὗτος· ὁ Ἡρακλῆς ἐπιδαίνων τοῦ τραχήλου τοῦ θαλασσίου δαίμονος, οὗ τὸ σῶμα ἀπολήγει εἰς ἰχθύν, περισφίγγει αὐτὸν διὰ τῶν βραχιόνων, ὡς ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου ἀναγλύφου, ὅπως τὸν καταβάλλῃ. Ἐπὶ ἀρχαίων ἀττικῶν ἀγγείων εὐρίσκεται προσγεγραμμένον τῷ δαίμονι τὸ ὄνομα *Τρίτων*, οὕτω δὲ κατὰ συνέπειαν πρέπει νὰ ὀνομάσωμεν αὐτὸν καὶ ἐπὶ τοῦ ἐξ Ἀθηνῶν αετώματος.

Ἡ ἀρχαιοτάτη παράστασις τοῦ μύθου εὐρίσκεται ἐπὶ στρογγύλου ἐγγεγλυμμένου λίθου τοῦ παναρχαίου εἶδους τῶν συνήθως *λίθων τῶν κήσων* ὀνομαζομένων καὶ παρουσιάζει ἤδη σχεδὸν τὸν αὐτὸν τύπον, ὃν καὶ οἱ νεώτεροι. Τὸ αὐτὸ σύμπλεγμα μᾶλλον ἀνεπτυγμένον σώζεται ἐπὶ μικροῦ ἀναγλύφου χαλκοῦ ἐξ Ὀλυμπίας, ἐφ' οὗ ὁ θαλάσσιος δαίμων « ἄλιος γέρων » ὀνομάζεται· ἐκ τοῦ σχήματος

(1) Μόνον ὁ Gerhard (Auserl. Vasenb. II, σ. 95) καταλέγει 23, δύναται ὁμοίως ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ν' αὐξηθῇ ἀκόμη πολὺ. Ὅσον διὰ τὰ κατωτέρω ἀναφερόμενα μνημεῖα πρὸς Furtwängler, *Bronzefunde von Olympia* σ. 95.

ένος χαρακτηριστικοῦ γράμματος τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης προκύπτει μετὰ βεβαιότητος, ὅτι κατεσκευάσθη ἐν Ἀργεῖ. Σπουδαιοτάτη ὁμῶς πρὸς σύγκρισιν μετὰ τοῦ ἡμετέρου αετώματος εἶνε ἡ παράστασις

γύψινον ἔκμαχμα. Ἐπ' αὐτοῦ παρίσταται ὁ Ἡρακλῆς ἡμικλινῆς ἀγωνιζόμενος κατὰ τοῦ πλατέος σώματος τοῦ δαίμονος, οὗ κρατεῖ ἀμφοτέρως τὰς χεῖρας ἐν ταῖς ἐαυτοῦ ἐν τῇ ὑψωμένη ἀριστερᾷ κρατεῖ ὁ Τρίτων ἀντικείμενόν τι ὁμοιάζον μὲν περὶ πρὸς κέρως, ἀλλὰ μὴ διακρινόμενον σαφῶς μηδὲ ἐπὶ τοῦ πρωτοτύπου ἕνεκα τῆς κακῆς αὐτοῦ διατηρήσεως.

Κατὰ ταῦτα ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὸν τρόπον, καθ' ὃν ὁ Ἡρακλῆς περιβάλλει τὸν ἀντίπαλόν του, τὸ ἐξ Ἀκροπόλεως αετώμα συγγενεῦει μᾶλλον μετὰ τῶν ἐπὶ τῶν ἀγγείων παραστάσεων· κατὰ τὰ λοιπὰ ὁμῶς πρέπει νὰ φαντασθῶμεν τὴν θέσιν τοῦ ἀγωνιζομένου ἥρωος ὁμοίαν τῇ ἐπὶ τοῦ ἐξ Ἀσσοῦ ἀναγλύφου. Μόνον τὸ σωζόμενον ἄνω σῶμα τοῦ Τρίτωνος ἔχει ὕψος 0.55, ἐὰν δὲ συμπληρώσωμεν κάτω τὸ ἐλλείπον ἐλικοειδὲς μέρος, θὰ ἔχωμεν τὸ αὐτὸ περίπου ὕψος, οἷον εἶνε καὶ τὸ τοῦ αετώματος, ἥτοι 0.79. Ἐκ τούτου ἐξάγεται, ὅτι πρέπει νὰ θέσωμεν τὸ σωζόμενον τμήμα τοῦ ἀναγλύφου πλησίον τοῦ κέντρου τοῦ αετώματος· κατ' ἀναλογίαν δὲ πρὸς τὸ ἕτερον αετώμα ὀφείλομεν νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι καὶ τούτου τὸ κέντρον συνέπιπτε μετὰ τῆς ἄκρας τῆς πλακός, ἐφ' ἧς σώζεται ὁ Τρίτων. Ὡστε τὸ ἐπὶ τοῦ Τρίτωνος καὶ παρ' αὐτὸν κεκλιμένον σῶμα τοῦ Ἡρακλέους πρέπει νὰ ἐπλήρου μέγα μέρος τοῦ δεξιοῦ ἡμίσεος τοῦ αετώματος, ἐξάπαντος δὲ ἐπλήρου τοσοῦτον, ὥστε ὀπίσω αὐτοῦ εἰς τὴν γωνίαν τοῦ αετώματος ἴσως δὲν ἐχώρει πλέον ἄλλη μορφή.

Ὅπως ὀρίσωμεν τὰ πρόσωπα, ἅτινα συνεπλήρουν τὸ ἄλλο ἅκρον τοῦ αετώματος, ἀνάγκη νὰ

τοῦ αὐτοῦ μύθου ἐπὶ ἄλλου ἐπίσης ἀρχαιοτάτου μνημείου τῆς ἀρχιτεκτονικῆς πλαστικῆς, ἥτοι ἐπὶ ἐνὸς τῶν ἀναγλύφων τοῦ ναοῦ τῆς Ἀσσοῦ, οὗ ἕνεκα τούτου παρατίθεμεν καὶ εἰκόνα γενομένην κατὰ τὸ

συμβουλευθῶμεν καὶ τὰς λοιπὰς τοῦ αὐτοῦ μύθου παραστάσεις. Ἐπὶ τῆς ἐξ Ἀσσοῦ ζωφόρου βλέπομεν ὀπίσω τοῦ πρὸς δεξιὰ ἐστραμμένου κυρίου συμπλέγματος πλείονας γυναικείας μορφάς, μικροτέρας κατὰ τὸ μέγεθος τῶν παλαιόντων, αἵτινες ἐκτείνουσιν ἢ ὑψοῦσι τὰς χεῖρας καὶ φεύγουσι δρομαίως πρὸς ἀριστερά. Αἱ γυναικες αὗται εἶνε αἱ Νηρηίδες, αἵτινες διὰ τῶν χειρονομιῶν των ἐκδηλοῦσι τὴν ἐκπλήξιν ἢ τὸν τρόμον των. Ἡ δεξιὰ προσαρμοζομένη πλάξ τῆς ζωφόρου ταύτης λείπει καὶ μετ' αὐτῆς ἀπωλέσθη ἀναμφιδόλως καὶ σπουδαῖον μέρος τῆς παραστάσεως, διότι εἶνε ἀδύνατον νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ἐκλείεν αὐτὴ διὰ τῶν ὀπίσω τῆς κυρίας σκηνῆς εὐρισκομένων μορφῶν. Ἐπὶ τῶν ἀγγείων, ἔνθα ἡ σύνθεσις εἶνε πληρεστέρα, παρίσταται πρὸ παντὸς ἄλλου πλησίον τῶν παλαιόντων πάντοτε εἷς τῶν μεγαλειτέρων θαλασσίων θεῶν, ὁ Ποσειδῶν ἢ ὁ Νηρεὺς, ἐνίοτε ἀμφοτέροι καὶ ὀπίσω αὐτῶν αἱ Νηρηίδες. Καὶ ἐπὶ τῆς ζωφόρου τῆς Ἀσσοῦ ἵστατο βεβαίως ἐπίσης ὁ Ποσειδῶν ἢ ὁ Νηρεὺς πρὸ τῶν παλαιόντων, ἴσως δὲ τινες τῶν φευγουσῶν Νηρηίδων ἠκολούθουν καὶ αὐτῷ. Κατὰ ταῦτα πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι καὶ ἐπὶ τῆς ἐτέρας πλευρᾶς τοῦ αετώματος, ἀπέναντι τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους περισφιγγομένου Τρίτωνος ἵστατό τις τῶν θαλασσίων ἐκείνων θεῶν· πρὸς αὐτὸν τείνει ἱκετευτικῶς ὁ Τρίτων τὴν χεῖρα ζητῶν βοήθειαν.

Ἐάν, ὡς εἶνε πιθανόν κατ' ἀναλογίαν ὁμοίων παραστάσεων, ὁ θεὸς οὗτος ἵστατο ὀρθός, ὀφθαλμοφανῆς διαφορὰ μεγέθους ὑπῆρχεν ἐξ ἀνάγκης μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν κυρίων προσώπων· διότι ὁ

παντελῶς ὁρθὸς θεὸς δύναται νὰ εἶχε τὸ πολὺ τὸ αὐτὸ ὕψος μετὰ τοῦ ἡμιορθίου Τρίτωνος καὶ τοῦ ὀπίσω αὐτοῦ καθημένου ἢ κεκλιμένου Ἡρακλέους. Μεγαλειτέρα δ' ἔτι διαφορὰ θὰ ὑπῆρχεν, ἐὰν ὀπίσω τοῦ θεοῦ ἴσταντο ἄλλαι μορφαί, ὡς ἐπὶ τῆς ζωφόρου τῆς Ἀσσοῦ αἱ Νηρηίδες. Διὰ τοῦτο εἶνε πιθανόν, ὅτι ἐπὶ τοῦ αετώματος ἀντ' αὐτῶν εὐρίσκετο θαλάσσιόν τι θηρίον, οὗ τινος τὸ ἰχθυὸς σῶμα εὐκόλως ἠδύνατο νὰ πληρώσῃ τὸν πρὸς τὴν γωνίαν χώρον, καθ' ὃν τρόπον περίπου ἐπληροῦτο καὶ τὸ ἀντίστοιχον μέρος τοῦ αετώματος διὰ τοῦ ἰχθυοειδοῦς σώματος τοῦ Τρίτωνος.

Δ'. ΠΡΟΕΛΕΥΣΙΣ ΚΑΙ ΡΥΘΜΟΣ

Ἐν τοῖς δύο μνημείοις, ὧν τὴν συμπλήρωσιν καὶ ἀναπαράστασιν ἐπεχειρήσαμεν ἐν τοῖς προηγουμένοις, ἀνεύρομεν τὰ αετώματα κτιρίου τῆς Ἀκροπόλεως καταστραφέντος ἐν τοῖς μηδικοῖς πολέμοις. Τοῦτο προέκυπτεν ἤδη, ὡς ἐν ἀρχῇ εἶδομεν, καὶ ἐκ τοῦ τόπου τῆς εὐρέσεως τῶν τεμαχίων καὶ ἐκ τῆς ἐπιχώσεως, πλὴν τούτου ὅμως ἐπικυροῦσι τὴν ὑπόθεσιν ταύτην καὶ τὰ ἱχνη πυρὸς τὰ εὐκρινῶς ἐπὶ τινων ἐξ αὐτῶν παρατηρούμενα, π. χ. ἐπὶ τοῦ τεμαχίου, ἐφ' οὗ σῴζεται ὁ λαιμὸς καὶ τὰ νῶτα τῶν ἵππων, ἐπὶ τοῦ ἔχοντος τὰ σκέλη τοῦ Ἰολάου καὶ ἐπὶ τινων ὄψεων. Οὐδὲν τῶν τεμαχίων ὅμως προσεβλήθη ἀμέσως ὑπὸ τοῦ πυρός, διότι τότε θὰ μετεβάλλετο μᾶλλον ἢ ἤττον εἰς ἄσβεστον, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι τὸ αέτωμα ἐν ὅσῳ ἴστατο ἐν τῇ ἀρχικῇ θέσει τοῦ δὲν ἔπαθεν ἐκ τῆς πυρᾶς, μόνον δὲ τὰ τεμάχια τῶν ἐν τῇ καταπτώσει συντριβεισῶν πλακῶν ἐκαπνίσθησαν, ἐν μέρει καὶ αἱ ἀποκεκρουσμέναι πλευραὶ αὐτῶν, ὡς ἐὰν κατέπεσον εἰς σωρὸν ἐρειπίων θερμῶν ἀκόμῃ.

Ἐν ἄλλοις ὅμως ἢ ὀψις τῶν τεθραυσμένων μερῶν εἶνε νωπὴ καὶ ἄθικτος, ὡς ἐὰν ἐθραύσθησαν κατ' αὐτὰς τὰς ἀνασκαφάς, ὑπάρχει δὲ ἴσως ἐλπίς, ὅτι θ' ἀνακαλυφθῶσι καὶ ἄλλα τεμάχια, ἐὰν αἱ πρὸ τινων ἐτῶν αἰφνιδίως διακοπεῖσαι ἀνασκαφαὶ ἐπαναληφθῶσιν.

Αἱ ἐκ τῆς ἀρχαιότητος πληροφορίαι ἡμῶν περὶ τῶν πρὸ τῶν μηδικῶν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως εὐρισκομένων κτιρίων εἶνε τόσον ἐλλιπεῖς, ὥστε οὐδὲ

κατ' εἰκασίαν δυνάμεθα νὰ εἴπωμέν τι περὶ τοῦ ναοῦ, ὃν ἐκόσμουσαν τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα. Περὶ τοῦ πρώτου Παρθενῶνος, εἰς ὃν συνήθως ἀρέσκονται ν' ἀναφέρωσιν ἀρχαιότερα τεμάχια ἀρχιτεκτονικὰ καὶ ἔργα γλυπτὰ τῆς Ἀκροπόλεως, δὲν ἐπιτρέπει νὰ γείνη λόγος αὐτῇ ἢ σμικρότης τοῦ αετώματος. Κατὰ τὸν Ἡσύχιον ὁ πρὸ τῶν περσικῶν Παρθενῶν ἦτο κατὰ πεντήκοντα μόνον πόδας μικρότερος τοῦ σημερινοῦ, ἐνῶ τὸ κτίριον, εἰς ὃ ἀνήκον τὰ αετώματα, θὰ ἦτο κατὰ τὸ μέγεθος ἴσον περίπου ἐνὶ τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ θησαυρῶν.

Τὰ πολυάριθμα πώρινα ἀρχιτεκτονικὰ τεμάχια, τὰ μετὰ τῶν αετωμάτων ἢ πρότερον μὲν, ἀλλ' ἐν τῇ αὐτῇ θέσει, ἀνακαλυφθέντα ἀνήκουσι κατὰ τὸν κ. Dörpfeld, ὅστις τῇ αἰτήσῃ μου φιλικῶς ἀνέλαβε νὰ τὰ ἐξετάσῃ, εἰς τέσσαρα διάφορα κτίρια, τὰ πλεῖστα δὲ εἰς κτίριον, οὗτινος τὸ αέτωμα αὐτὸς ὑπολογίζει 5 1/2 μέτρα μακρόν. Ἐκ τούτου λοιπὸν πιθανῶς προέρχονται τὰ ἡμέτερα ἐναέτια ἀνάγλυφα.

Τὸ σπουδαιότερον ἱερόν τῆς Ἀκροπόλεως ἦτο βεβαίως ἐξ ἀρχῆς τὸ τῆς Ἀθηνᾶς Πολιάδος, τὸ ὁποῖον ὁ Ἡρόδοτος (VIII, 53) « τὸ ἱερόν » κατ' ἐξοχὴν ὀνομάζει. Περὶ τοῦ μεγέθους τοῦ οὐδὲν ἀκριβὲς γινώσκουμεν, ὥστε ἠδυνάτο τις νὰ ὑποθέσῃ, ὅτι τὰ αετώματα ἡμῶν ἀνήκον εἰς τὸ περίφημον τοῦτο ἱερόν· τοιαύτη ὅμως ὑπόθεσις εἶνε λίαν ἀπίθανος, διότι ἡ ἔλλειψις τῆς Ἀθηνᾶς, ἐκ τῶν ἐναετίων παραστάσεων τοῦ ἰδίου αὐτῆς ναοῦ θὰ ἦτο βεβαίως ἀνεξήγητος.

Ἐκ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν λειψάνων βλέπομεν, ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν τὴν Ἀκρόπολιν πρὸ τῶν περσικῶν πολέμων πληρύντων οἰκοδομημάτων ἦτο μεγαλύτερος ἢ ὅσον ἠδυνάτο τις νὰ εἰκάσῃ καὶ ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου (II, 15, 4) λεγόμενον « τὰ γὰρ ἱερὰ ἐν αὐτῇ τῇ ἀκροπόλει καὶ ἄλλων θεῶν ἐστὶ » ἰσχύει καὶ περὶ τῶν ἀρχαιότερων χρόνων. Τὰ θέματα τῶν παραστάσεων τῶν ἡμετέρων αετωμάτων φαίνονται συνηγοροῦντα ὑπὲρ ναοῦ τινος τοῦ Ἡρακλέους, ἀλλὰ θὰ ἴδωμεν ὅτι καὶ αὕτη ἢ εἰκασία πολὺ ἀπέχει τοῦ νὰ στηρίζηται ἐπὶ ἐπαρκῶν λόγων.

Καὶ πρὸς ὁρισμὸν δὲ τῶν χρόνων τῆς ποιήσεως τῶν αετωμάτων μόνον μέσον ἔχομεν τὴν ἀκριβῆ ἐξέτασιν αὐτῶν τούτων καὶ τῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς

τέχνης ἰδέσεώς των. Ἡ δὲ ἐξέτασις αὕτη ἀνάγκη ν' ἀρχίσῃ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ λίθου, ἐξ οὗ ταῦτα εἶνε πεπονημένα, διότι οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ὁ λίθος ἐπέδρασεν οὐσιωδῶς ἐπὶ τοῦ καθόλου τρόπου τῆς ἐργασίας των. Ὁ μαλακὸς δηλ. πῶρος αὐτῶν, γέμων κογχῶν, ἔχει τὴν ἐπιφάνειαν ἀνώμαλον καὶ πλήρη λακκίσκων· καὶ ἵνα κατασταθῇ χρήσιμος εἰς τὸ ἔργον προώριζεν αὐτὸν ὁ τεχνίτης ἔπρεπε νὰ ἐπικαλυφθῶσι διὰ χρίσματος αἱ κοιλότητες καὶ ἀνωμαλῖαι αὐτοῦ.

Κατὰ ταῦτα εὐρίσκομεν καὶ ἐνταῦθα ὅτι πάντα τὰ μέρη τῶν παριστανωμένων εἶνε ἐπικεχρισμένα δι' ἀλοιφῆς ὅχι ὅλως ἄχρου, ὥστε, ὅπου τὸ κυρίως χρῶμα ἐξηφανίσθη, ἀναφαίνεται ὑπ' αὐτὸ ὅχι τὸ φυσικὸν χρῶμα τοῦ λίθου, ὡς τοῦτο εἶνε ὁρατὸν κατὰ τὰ ἀποτετραυσμένα μέρη, ἀλλ' ἐπιφάνειά τις ὠμαλισμένη καὶ ἔχουσα κιτρινωπὴν χροιάν βαθυτέραν τῆς φυσικῆς τοῦ λίθου, ἣν ὁ τεχνίτης ἐξεργάσθη πρὸ τοῦ χρωματισμοῦ τῶν καθέκαστον μερῶν.

Τὸ ἔδαφος τῶν ἀναγλύφων εἰς πολλὰ μέρη δεικνύει ἀκόμη ἱκανῶς σαφῇ λείψανα χρωματισμοῦ ἐρυθροκιτρίνου, αἱ δὲ μορφαὶ ζωηρότερα ἔχουσιν τὰ χρώματα ἐξαίρονται ἔτι μᾶλλον. Αἱ σάρκες τῶν σωμάτων ἔχουσι τὸ χρῶμα ἐρυθρόν, ποῦ μὲν βαθύτερον ποῦ δὲ ἀνοικτότερον ἀναλόγως τῆς διατηρήσεως· ἡ κόμη καὶ τὸ γένειον τοῦ Ἰολάου ὡς καὶ τὸ σωζόμενον ἄκρον τοῦ γενείου τοῦ Ἡρακλέους εἶνε μέλανα, χρώματος βαθέος, ὡσαύτως τὰ βλέφαρα καὶ αἱ ὀφρῦς· λευκὸς εἶνε ὁ βολβὸς τοῦ ὀφθαλμοῦ, μέλαινα δὲ ἡ κόρη. Ὁ θώραξ τοῦ Ἡρακλέους ἔχει νῦν τὴν κιτρινωπὴν χροιάν τῆς ὠμαλισμένης ἐπιφανείας τοῦ λίθου, μόνον δὲ εἰς τὸ κάτω μέρος δεξιὰ σώζει λείψανά τινα ἐρυθροῦ χρώματος· ὁ τελαμὼν τῆς φαρέτρας ἔχει χρῶμα ὀρφνὸν βαθύ, ἡ δὲ φαρέτρα ἐπίσης, ἀλλ' ἀνοικτότερον. Τοῦ δὲ Ἰολάου τὸ τῷ σώματι περιπεφυκὸς ἔνδυμα ἦτο χρώματος πρασίνου, οὗ μόνον ἔχνη ἀμυδρὰ νῦν σώζονται, ἐνῶ μετὰ τὴν εὑρεσιν αὐτοῦ ἐν καιρῷ τῶν ἀνασκαφῶν διετῆρει πολὺ ζωηρόν τὸν χρωματισμόν.

Τοῦ ἄρματος ὁ μὲν δίφρος καὶ ὁ ρυμὸς εἶνε ὀρφνὰ ὡς καὶ τὰ ἡνία, ἐνῶ ὁ τροχὸς ἔχει νῦν τὴν κιτρινωπὴν χροιάν τῆς ἐπιφανείας· ἐπίσης τὸ χρῶμα ἐξηφανίσθη ἀπὸ τοῦ ἄνω μέρους τοῦ ἄρματος. Τῶν

ἵππων ὁ μὲν πρόσθιος ἔχει χρῶμα μελανοπράσινον βαθύ καὶ μόνον ἔχνη ἀμυδρὰ ἐρυθροῦ χρωματισμοῦ ἐπὶ τῆς χαίτης, ὁ δὲ ὀπίσθιος εἶνε νῦν ἄχρους. Τοῦ καρκίνου τὰ μὲν σκέλη εἶνε χρώματος ἐρυθροῦ λίαν ζωηροῦ, τὰ δὲ μετὰξὺ αὐτῶν ἐπὶ τοῦ μικροτέρου τεμαχίου σωζόμενα μέρη τῶν χηλῶν εἶνε νῦν ἄχροα.

Ὡσαύτως μέγα μέρος τοῦ κατὰ τὴν ἐτέραν ἄκραν τοῦ αετώματος ὀφιοειδοῦς σώματος δὲ σώζει μὲν νῦν τὸν ἀρχικὸν χρωματισμόν του, διακρίνεται ὁμῶς ἀρκετὰ σαφῶς εἰσέτι ἐπὶ τοῦ τριμεροῦς τούτου σώματος διάφορος χρωματισμὸς ἐνὸς ἐκάστου μέρους. Ἡ ἐξωτάτη τῶν τριῶν σπειρῶν, ἥ ἀνήκουσιν αἱ κατώταται τρεῖς κεφαλαί, ἔχει φαιὰν τὴν ἐπιφάνειαν· ἡ ἐσωτάτη ἡ ἔχουσα τὰς τρεῖς ὀπισθίας κεφαλὰς ἔχει βαθύτερον τὸν χρωματισμόν, ἐνῶ ἐπὶ τῆς μέσης σπείρας τοῦ σώματος καὶ τῶν αὐτῇ ἀνηκόντων τριῶν λαιμῶν διακρίνονται κηλίδες χρώματος κιτρίνου.

Αἱ κεφαλαὶ των εἶχον χρῶμα πράσινον, διατηρούμενον εἰσέτι λίαν ζωηρόν ἐπὶ τῆς πρώτης καὶ τῆς τρίτης κεφαλῆς τῆς προσθίας σειρᾶς, ἡ δὲ ἐν τῷ μετὰξὺ δευτέρᾳ εἶνε κατεστραμμένη. Τὰ χαίνοντα στόματα εἶνε ἐρυθρὰ ἔσωθεν, αἱ δὲ προβεβλημέναι δισχιδεῖς γλῶσσαι εἶνε ἐγγεγλυμμέναι ἐπὶ τοῦ λίθου καὶ πεπληρωμέναι χρώματος μέλανος.

Εἶνε φανερόν ὅτι τοιαύτη καὶ τοσαύτη χρῆσις τοῦ χρωματισμοῦ, ὥστε νὰ ἐκτείνηται ἐπὶ πάντων τῶν μερῶν τῆς παραστάσεως δὲν ἡδύνατο νὰ ἦνε ἄσχετος πρὸς τὴν πλαστικὴν ἐξεργασίαν τῶν ἀναγλύφων· ἔργον τοῦ γλύπτου ἦτο ἐν πρώτοις νὰ παρασκευάσῃ ἰδίως τὰς ἐπιφανείας, αἵτινες ἔμελλον νὰ χρωματισθῶσι. Καὶ τῷ ὄντι βλέπομεν ὅτι ὁ γλύπτῃς κυρίως τοῦτο ἐθήρευσεν, νὰ ἐξεργασθῇ δηλ. ἐναργῇ καὶ εὐσταθῇ τὰ περιγράμματα, ἐντὸς τῶν ὁποίων τὰ ἐπὶ μέρος ὀλίγον μόνον δεδηλωμένα εἶνε. Οὕτως ἐν τῇ μορφῇ τοῦ Ἰολάου τὸ ἱμάτιον, ὅπερ ὁμαλῶς καὶ ἄνευ πτυχῶν περιβάλλει τὸ σῶμά του, ἔχει τὴν ἐπιφάνειαν παντοῦ ὁμοίαν καὶ ἐν τοῖς καθ' ἑκάστα ὅχι πλαστικῶς ἐξεργασμένην· ἡ κόμη καὶ τὸ γένειον οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ὁμαλὰ ἐπιφάνειαι ὑπὸ σαφοῦς καὶ ἐναργοῦς ἀφοριζόμεναι περιγράμματος καὶ οὐδεμία ὡσαύτως παρατηρεῖται ἐσωτερικὴ διάπλασις ἐπὶ τῶν σωμάτων καὶ τῶν ἵππων καὶ τῆς

ὑδρας καὶ τοῦ καρκίνου, ἀλλὰ τοῦναντίον παντοῦ ἐπιφάνεια καθ' ὁλοκληρίαν ὁμαλή καὶ χρωματισμένη.

Καὶ ὅμως κατὰ τὰ ἄλλα δὲν εἶνε παντάπασιν ἀμελὴς ἡ ἐξεργασία τῶν διαφορῶν μερῶν· πάντα τὰ πάρεργα, τὰ σύμβολα τῶν μορφῶν, τὰ διάφορα μέρη τοῦ ἄρματος, ἰδίως ἡ σκευὴ τῶν ἵππων, ὡς καὶ τὰ πολύπλοκα μέλη τῶν δύο θηρίων, πάντα ταῦτα εἶνε δεδηλωμένα λεπτομερέστατα καὶ μετὰ μεγάλης ἐπιμελείας. Τὰ μόνα μέρη ἐν οἷς παρατηρεῖται διάπλασις ἐσωτερικὴ καὶ ἀνάπτυξις τῶν καθ' ἕκαστα, εἶνε ὁ θώραξ τοῦ Ἡρακλέους καὶ τὰ μέλη τῶν μορφῶν, ἰδίως δὲ τὰ σκέλη. Ἐπὶ τούτων μάλιστα τὸ σύστημα τῶν μυῶνων εἶνε μετὰ μεγάλης λεπτομερείας ἐξεργασμένον, ὃ δὲ τεχνίτης φαίνεται ἐνταῦθα ἔχων ὅχι μικρὰν γνῶσιν τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἱκανὸς νὰ παραστήσῃ αὐτὸν κατὰ θέσεις ποικίλας· μέρη τινά, ἰδίως τὰ ἄρθρα καὶ τὰ γόνατα — ἔτι καὶ ἐπὶ τῶν σκελῶν τῶν ἵππων — εἶνε ἐξεργασμένα μάλιστα κατὰ τρόπον σχεδὸν ὑπερβολικόν.

Ἀλλὰ καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα δὲν ἐνέχουσι τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα τὴν λεπτότητα ἐκείνην καὶ τὴν χάριν, ἣτις ἀκριβῶς χαρακτηρίζει τὰ ἀρχαῖα ἀττικά ἔργα· ἀπ' ἐναντίας αἱ μορφαὶ ἐν ταῖς ἀναλογίαις αὐτῶν εἶνε στιφραὶ καὶ βαρεῖαι, ἐν δὲ τῇ κινήσει αὐτῶν ὑπάρχει σκαϊότης ἢ ὑπερβολή· ὡσαύτως τὸ ἄρμα, ἐὰν παραβάλλωμεν αὐτὸ πρὸς τὸ ἐν τῷ γνωστῷ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἀναγλύφῳ τοῦ ἄρματηλάτου, ὅστις εἰσέτι ὅχι ὀρθῶς ὡς γυνὴ ἐκλαμβάνεται, τὸ εὐρίσκομεν βαρὺ καὶ ἄκομψον, τὰ δὲ σώματα τῶν ἵππων λίαν ὀγκώδη καὶ τὸ τῆς Ὑδρας μάλιστα αὐτόχρημα τερατώδες.

Ἀκριβῶς ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις ἔργοις τῆς ἀττικῆς τέχνης παρατηρεῖται ἰδίως λεπτή τις καὶ ποικίλη ἐξεργασία τῆς ἐπιφανείας, ἣτις καὶ ἀπεργάζεται πλήρη μὲν ζωῆς τὴν παράστασιν τῶν καθ' ἕκαστα τοῦ σώματος, ἄκρως δὲ κομψὰ τὰ ἱμάτια, τὴν κόμην κλπ. Γνωστότατα δὲ παραδείγματα τῶν περιφήμων τούτων ιδιοτήτων τῆς ἀττικῆς τέχνης εἶνε ὁ μοσχοφόρος Ἑρμῆς, ἡ καθημένη Ἀθηνᾶ, ἣν τινὲς εἰς τὸν Ἑνδοῖον ἀναφέρουσι, ἡ στήλη τοῦ Ἀριστίωνος, τὸ ἔργον τοῦ Ἀριστοκλέους· νέα δὲ

καὶ ἐξαιρετα παραδείγματα προσετέθησαν, αἱ πολλαὶ κεφαλαὶ ἀγαλμάτων, αἵτινες εὐρέθησαν ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς τῆς Ἀκροπόλεως μετὰ τῶν ἡμετέρων ἐναετίων ἀναγλύφων.

Ἀντιθέτως πρὸς πάντα ταῦτα τὰ μέχρι τοῦδε γνωστὰ ἡμῖν γνωρίσματα τῶν ἀρχαιοτάτων ἔργων τῆς ἀττικῆς τέχνης παρατηροῦμεν ἐν τοῖς ἡμετέροις ἐναετίοις ἀναγλύφοις τέχνην, ἣτις προσπαθεῖ μὲν πρὸ παντὸς ἄλλου σαφῶς καὶ μετὰ δυνάμεως νὰ ἀναπαραστήσῃ τὰ εἰκονιζόμενα, παραλείπει δὲ πᾶσαν περὶ τὰ καθέκαστα λεπτομέρειαν. Καὶ ὅμως δὲν ἔχομεν ἐνταῦθα ὑπ' ὅφει ἔργα ποιηθέντα μακρὰν καλλιτεχνικοῦ τινος κέντρου, ἀλλὰ γλυπτὰ ἀνήκοντα εἰς ἱερὸν τῆς ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν, ἅτινα καὶ ἔνεκα τῆς προελεύσεώς των καὶ ἔνεκα τοῦ ἐπιχωρίου λίθου ἐξ οὗ εἶνε πεποιημένα, δέον νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀναμφισβήτητα προϊόντα τῆς ἀττικῆς τέχνης καὶ ὡς δείγματα τῆς δημιουργικῆς δυνάμεως αὐτῆς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ποιήσεώς των. Ἀφοῦ λοιπὸν δὲν ἀνευρίσκομεν ἐν αὐτοῖς οὐδὲν τῶν ἄλλως γνωστῶν ἡμῖν γνωρισμάτων τῆς ἀρχαῖκῆς ἀττικῆς τέχνης, ἀνάγκη νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ταῦτα εἶνε ἔτι παλαιότερα ἢ πάντα τὰ μέχρι τοῦδε γνωστὰ ἀττικά γλυπτὰ ἔργα καὶ ἀνήκουσιν εἰς στάδιον ἄγνωστον μέχρι τοῦ νῦν τῆς ἀττικῆς τέχνης.

Τὰ ἀρχαιότατα μαρμάρινα ἀττικά ἔργα δύνανται ν' ἀναχθῶσι μέχρι περὶ τοῦ μέσου τοῦ 6^{ου} αἰῶνος· κατὰ δὲ τὰ ἐπιγραφικὰ τεκμήρια ὁ Ἑνδοῖος καὶ ὁ Ἀριστοκλῆς ἦσαν περὶ τοῦ σύγχρονου τοῦ Πεισιστράτου. Πρέπει λοιπὸν ἀναγκαίως τὰ ἡμέτερα ἐναετία ἀνάγλυφα ν' ἀναχθῶσιν εἰς τοὺς χρόνους τοὺς πρὸ τῶν τυράννων, εἰς τὰς πρώτας ἄρα δεκαετηρίδας τοῦ 6^{ου} αἰῶνος, πιθανῶς μάλιστα εἰς τὸ τέλος τοῦ 7^{ου} π. Χ. αἰῶνος.

Προκειμένου περὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἀττικῆς τέχνης, ὡς καὶ πάσης ἄλλης, σπουδαῖον εἶνε νὰ ἐξετασθῇ ἡ ὕλη ἐξ ἧς κατεσκευάζοντο τὰ ἔργα. Γνωστὸν εἶνε ὅτι ἡ ἀσκησις τῆς π्लाστικῆς τέχνης ἐν Ἀθήναις καὶ ἡ κατεργασία τοῦ μαρμάρου δὲν ἤρξαντο συγχρόνως, τὰ δὲ ἀρχαιότατα μαρμάρινα ἀττικά ἔργα εἶνε πεποιημένα ὅχι ἐξ ἐπιχωρίου, ἀλλ' ἐκ μαρμάρων εἰς ἃ ἦσαν πλούσια αἱ νῆσοι τοῦ Ἀρχιπελάγους, ἀφ' ὧν, ὡς φαίνεται ἐν γένει ὠρμήθη

ἡ ἐν μαρμάρῳ γλυπτική. Οἱ ἀρχαιοτάτοι γλύπται, περὶ ὧν ἔχομεν εἰδήσεις ἐκ συγγραφέων ἢ ἐπιγραφῶν, κατὰγονται ἐκ Χίου, Μήλου, Νάξου ἢ Πάρου· ἐν δὲ τῇ Ἀττικῇ ὡς πρῶτοι ἀσκήσαντες τὴν εἰς αὐτὴν ἐκ τῶν νήσων εἰσαχθεῖσαν νέαν ταύτην τέχνην εἶνε ἡμῖν γνωστοὶ ὁ Ἑνδοῖος μόνον καὶ ὁ Ἀριστοκλῆς.

Ἄλλὰ καὶ τὸ πρῶτον ἐν ἔργοις ἐκ μαρμάρου πεποιημένοις ἐγεννήθη ἡ χάρις ἐκείνη καὶ ἡ λεπτότης, αἵτινες διακρίνουσι τὰ ἀρχαιοτάτα μέχρι τοῦδε γνωστὰ ἔργα τοῦ ἀττικοῦ ἐργαστηρίου καὶ αἵτινες ἀπὸ τῶν ἐκ κοινότερου λίθου εἰργασμένων ἡμετέρων ἐναετίων ἀναγλύφων παντελῶς ἐλλείπουσιν. Ἐν ἀρχῇ ἡ ἐλληνικὴ τέχνη τὸ ξύλον μετεχειρίσθη, μετὰ τοῦτο δὲ ἐν πρῶτοις λίθους οὕς ἠδύνατο εὐκόλως νὰ κατεργασθῇ ὃν τρόπον καὶ τὸ ξύλον, τοιοῦτοι δὲ εἶνε ὁ τιτανόλιθος ἐν Ὀλυμπίᾳ, ὃν δύναται τις καὶ διὰ μαχαίριου νὰ γλύψῃ καὶ νὰ ξέσῃ, ἢ ὁ μαλακὸς πῶρος ἐξ οὗ ἐποιήθησαν τὰ ἡμέτερα ταῦτα ἀρχαιοτάτα ἀττικά ἔργα.

Προκειμένου δὲ νὰ ὁρισθῇ καὶ ἡ θέσις αὐτῶν ἡ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς τέχνης ἀνάγκη νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν καὶ αὐτὴ ἡ σύνθεσις οὐδὲν ἥττον χαρακτηριστικὴ οὕσα ἢ ἡ ἐξεργασία τῶν καθ' ἕκαστα. Καὶ εἰς τὰ δύο αετώματα βλέπομεν ἐξεργασμένας γνωστὰς τυπικὰς παραστάσεις τῆς ἀρχαιοτάτης διακοσμητικῆς τέχνης, ὧν ἀνάλογοι δύνανται νὰ εὑρεθῶσιν ἐπὶ ἔργων τῆς κοινῆς βιομηχανικῆς τέχνης οἷον ἀγγείων, χαλκῶν ἀναγλύφων καὶ ἄλλων παρομοίων, καὶ αἵτινες μόνον ἐξωτερικῶς εἶνε πρόσφοροι ὑψηλοτέρῳ σκοπῷ, νὰ χρησιμεύσωσι δηλ. ὡς ἀρχιτεκτονικὸς κόσμος αετώματος ναοῦ. Καὶ ἐν μέρει μὲν ἐπιτυχῶς αἱ παραστάσεις αὗται ἐξεπλήρωσαν τὸν σκοπὸν τῶν ἢ παράστασις διενεμήθη ἐξ ἴσου ἐν τῷ αετώματι, αἱ δὲ ἄκραι αὐτοῦ δεξιῶς ἐπληρώθησαν ὑπὸ τῶν σωματῶν τῶν δύο θηρίων. Ἄλλ' ἐν τούτῳ ὑπάρχει ἐξωτερικὴ μόνον διακοσμητικὴ δεξιότης, παντελῶς δ' ἐλλείπει ἡ ἐσωτερικὴ καλλιτεχνικὴ ἰσορροπία ἐν τῇ συνθέσει· πρὸς τὸ κύριον σύμπλεγμα, ἥτοι τὸν Ἡρακλῆ καταπαλαίοντα τὴν Ἰδραν, ἀντιστοιχεῖ σύμπλεγμα ἥττονος σπουδαιότητος καὶ ἀπλῶς τὸν χῶρον πληροῦν, κατὰ δὲ τὴν διάταξιν τῶν διάφορον τὸν ὅγκον ἐχουσῶν μορφῶν καὶ ἰδίως τοῦ ὀφιοειδοῦς

μὲν σώματος ἀφ' ενός, τοῦ ἄρματος δὲ καὶ τῶν ἵππων καὶ τοῦ καρκίνου ἀφ' ἑτέρου δὲν ἐτηρήθη οὐδὲ αὐτὴ ἡ ἐξωτερικὴ συμμετρία.

Ὡς σύνθεσις δὲ προωρισμένη εἰς ἀρχιτεκτονικὸν σκοπὸν ἔχει τὸ ἐναέτιον τοῦτο σύμπλεγμα καὶ δύο ἔτι ἐλλείψεις· πρῶτον δὲν ἐξαιρέται τὸ κέντρον τοῦ αετώματος διὰ μορφῆς τινος σπουδαιοτέρας, δεύτερον δὲ δὲν ἐπενεώθησαν ὑπὸ τοῦ τεχνίτου ποικίλαι στάσεις καθημένων ἢ ἀνακειμένων μορφῶν πρὸς πλήρωσιν τῶν ταπεινότερων μερῶν τοῦ αετώματος. Κατὰ τοῦτο μάλιστα τὸ ἄνω μνημονευθὲν αετῶμα τοῦ θησαυροῦ τῶν Μεγαρέων ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀποδείκνυται τελειότερον· διότι ἐν ἐκείνῳ παρατηρεῖται ἕξαρσις τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ κέντρου τοῦ αετώματος, ἡ δὲ παράστασις διήρηται εἰς κατ' ἰδίαν συμπλέγματα συμμετρικῶς διατεθειμένα ἐκατέρωθεν καὶ πληροῦντα τελείως ἕνεκα τῶν ποικίλων αὐτῶν στάσεων τὸ αετῶμα μέχρι τῶν ἄκρων. Ἐπίσης ὅσον ἀφορᾷ τὸν ῥυθμὸν ἐν τῇ ἐξεργασίᾳ τῶν καθ' ἕκαστα τὸ ἐν Ὀλυμπίᾳ αετῶμα μαρτυρεῖ μεγαλειτέραν ἤδη πρόοδον ἐν τῇ τέχνῃ, ἐὰν δὲ πρέπει ν' ἀναγκάσωμεν αὐτὸ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 6^{ου} αἰῶνος, τότε τὸ ἐν Ἀθῆναις ἀνήκει βεβαίως εἰς τὸν ἔβδομον. Πρὸς σύγκρισιν λοιπὸν μετὰ τῶν ἡμετέρων ἀπομένουσι μόνον τὰ ἐξ Ἄσσου γλυπτὰ ἔργα καὶ ἴσως τὰ ἀρχαιοτάτα τῶν ἐν Σελινούντι ναῶν.

Οὐ μόνον τὰ θέματα τῶν παραστάσεων ἀνεύρομεν καὶ ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις ἔργοις τῆς διακοσμητικῆς τέχνης, ὡς ἐν τῇ λάρνακι τοῦ Κυψέλου ἢ τῷ ἐν Ἀμύκλαις θρόνῳ τοῦ Ἀπόλλωνος, ἀλλὰ καὶ τὰς μορφὰς κατ' ἰδίαν εὑρομεν ἐκεῖ ἤδη προπεπλασμένας, ὡς τὸ σχῆμα τοῦ εἰς ἀγῶνα ὀρμῶντος Ἡρακλέους καὶ τοῦ ἐπιβαίνοντος τοῦ ἄρματος Ἰολάου ἐν τῇ μορφῇ τοῦ Ἀμφιαράου ἐπὶ τῆς λάρνακος τοῦ Κυψέλου κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ Πausanίου (V, 17, 18).

Οὕτως εὐρίσκομεν τὰς ἐναετίους ταύτας συνθέσεις ὡσεὶ ἦσαν αὐτόχρημα προϊόντα τῆς ἀρχαιοτάτης διακοσμητικῆς τέχνης, ἥτις ἐκόσμει αετῶμα ναοῦ ὅχι κατὰ πολὺ διάφορον τρόπον ἢ ὡς ἤθελε κοσμήσῃ κάλυμμα κίστης εἴτε ἀγγεῖον εἴτε ἄλλο τι σκεῦος. Καὶ οὗτος εἶνε ὁ λόγος, δι' ὃν δὲν πιστεύω ὅτι δύναται τις νὰ υποθέσῃ, ὅτι ὑπάρχει ἀναφορά

τις τῶν παραστάσεων πρὸς τὴν θεότητα ἥτις ἐλατρεύετο ἐν τῷ ἱερῷ ὅπερ αὐταὶ ἐκόσμου, ἐκ δὲ τοῦ περιεχομένου αὐτῶν ν' ἀποδεχθῇ π. χ. ἐνταῦθα ὑπαρξίν ἱεροῦ τοῦ Ἡρακλέους. Μόνον σὺν τῇ κατεργασίᾳ τοῦ μαρμάρου ἀνεπτύχθη τὸ πρῶτον ἡ κυρίως ἀρχιτεκτονικὴ γλυπτικὴ, ὅτε καί, χάριν τῆς διακοσμήσεως τῶν ἀετωμάτων τῶν ναῶν, ἐχώρησεν ἡ τέχνη ἀπὸ τῆς δι' ἀναγλύφων παραστάσεως τῶν

μορφῶν πρὸς τὴν ποίησιν ὀλογλύφων ἀγαλμάτων.

Ἐκ δὲ τῶν ἐνταῦθα ἐξετασθέντων ἐναετίων ἀναγλύφων μανθάνομεν κατὰ πρῶτον, τίνα στάδια ἔμελλε νὰ διατρέξῃ ἡ ἀπτική τέχνη πρὶν ἢ φθάσῃ εἰς τὴν τελειότητα ἐκείνην περὶ ἧς ἤδη τὰ ἀρχαιότατα μέχρι τοῦδε γνωστὰ ἐκ μαρμάρου γλυπτὰ ἔργα μαρτυροῦσι.

K. PURGOLD.

ΚΥΛΙΞ ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΗ

(Πίναξ 7).

Εἰς οὐδὲν ἄλλο ἢ τὴν ἐργασίαν ἀποβλέποντες ἀπεικονίσασμεν τὴν κύλικα ταύτην, ἀξιόλογον διὰ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ ἀκρίβειαν τῆς τέχνης παράδειγμα τοῦ ἀγγειογραφικοῦ κορινθιακοῦ ἐργαστηρίου. Σπουδαίον περὶ τινὰ τῶν ἀγγείων τοῦ ἐργαστηρίου τούτου ἰδίᾳ ἐγένοντο οὐκ ὀλίγαι, πραγματεῖαι τις ὅμως καθολικὴ, χαρακτηρίζουσα καὶ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ ἐργαστήριον καὶ τὴν ῥοπὴν ἣν ἔσχε πρὸς τὴν ἄλλην ἀρχαίαν ἀγγειογραφίαν σαφῶς ὀρίζουσα, ἐλλείπει ἔτι. Καίτοι τοιαύτη σπουδὴ πλείστου λόγου ἀξία θὰ ἦτο. Ἡμεῖς ἀφορμὴν ἐκ τῆς λαμπρᾶς ταύτης κύλικος λαμβάνοντες, μικρά τινα καὶ γενικώτατα χάριν τῶν παρ' ἡμῖν μᾶλλον περὶ τοῦ τρόπου μόνον καὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν παραστάσεων τῶν ἀγγείων τούτων θὰ γράψωμεν.

Γνωστὸν εἶνε ὅτι τῶν ἐκ τοῦ Κορινθιακοῦ ἐργαστηρίου ἀγγείων τῶν ἐχόντων μυθολογικὴν τινα ἢ ἄλλως ἀνθρώπων παρὰστασιν μικρά τινα μόνον ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ Ἑλλάδι (Κορίνθῳ, Ἀργεῖ, Κλεωναῖς, Αἰγίνῃ κ. ἄλ.) εὗρέθησαν, τὰ δὲ πλεῖστα καὶ μέγιστα ἐκ τῶν Τυρρηνικῶν τάφων προέρχονται. Ὁ αὐτὸς λόγος εἶνε καὶ περὶ ἄλλων ἀρχαίων ἀγγειογραφικῶν ἐργαστηρίων μάλιστα δὲ τοῦ Χαλκιδικοῦ καλουμένου. Τούτου δ' αἰτία οὐδὲν ἄλλο ἴσως εἶνε ἢ ὅτι διάφορον ἐκάτερος τῶν δύο τούτων λαῶν γνώμην περὶ θανάτου ἐκ τούτου δὲ καὶ διάφορον τρόπον κατασκευῆς τάφων εἶχε. Οἱ Τυρρῆνοί οἱ ἐν τῷ βίῳ τὴν ὕλην λατρεύοντες καὶ τὴν ῥαστώνην καὶ ἀφθο-

νίαν εὐδαιμονίαν νομίζοντες καὶ περὶ τοῦ θανάτου ἀναλόγως σκέπτονται. Δὲν κρύπτουσιν ἐν μικροῖς τάφοις τοὺς νεκρούς, ἀλλ' οἰκοδομοῦσιν αὐτοῖς κατὰ λόγον τῆς λατρείας τῆς ὕλης ἣν ἐν τῷ βίῳ ἐπιδικνύουσιν οἰκήματα μᾶλλον ἢ τάφους κομψὰ καὶ εὐρέα, διεσκευασμένα παντὶ τῷ πρὸς τρυφὴν καὶ ῥαστώνην τὴν ἐν τῷ βίῳ χρησίμῳ, καὶ ἐπιτήδεια πρὸς διάσωσιν τούτων. Οὐδαμῶς ἄρα θαυμαστὸν ὅτι τὰ μέγιστα καὶ πολυτελέστατα τῶν ἀγγείων καὶ τοῦ Κορινθιακοῦ ἐργαστηρίου ἐκ τούτων τῶν τάφων προέρχονται. Ἐπιθυμῶν νὰ χαράξω ἀμυδράν τινα εἰκόνα τοῦ χαρακτῆρος τῶν παραστάσεων τοῦ ἐργαστηρίου τούτου θὰ μνημονεύσω κατ' εἶδος μᾶλλον ἢ κατὰ ἀκριβῶς χρονολογικὴν τάξιν τῶν γνωστοτέρων καὶ ἐπισημοτέρων ἀγγείων, ἀρχόμενος ἀπὸ τούτων ἅτινα ὑπόθεσιν τὰ ἔργα τοῦ Ἡρακλέους ἔχουσι. Τῶν κορινθιακῶν ἀγγείων ἐν τῶν ἀρχαιοτάτων εἶνε καὶ ἡ ἐν Βερολίνῳ μικρὰ ἐκείνη λήκυθος ἢ ἀπεικονισθεῖσα ἐν τῇ ἀρχαιολογικῇ ἐφημερίδι τοῦ Βερολίνου (πίν. 10 σελ. 154). Ἡρακλῆς κατὰ τῶν Κενταύρων τοξεύων εἶνε ἡ ὑπόθεσις τῆς ἐπὶ τοῦ ἀγγείου τούτου παραστάσεως. Τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Ἡρακλέους ὑπῆρξεν ὅχι μόνον τῶν ἀγγειογράφων ἀλλὰ καὶ τῆς ἄλλης τέχνης τῆς ἀρχαιοτάτης μάλιστα συχνοτάτης ὑπόθεσις. Ἔργα τῆς πηλοπλαστικῆς τέχνης μετὰ προστύπων μορφῶν ἅτινα ἄλλως ἀρχαιοτάτους τύπους κατὰ παράδοσιν διέσωσαν δεικνύουσι παραστάσεις Κενταύρων μετὰ κλάδων δέν-